

„Jelet hagyni
versekben”

Pécsi Györgyi (szerk.):
*Októberi stációk. Nagy
Gáspár és 1956. Válogatott
írások*, Nap Kiadó, 2016.

„Hirdesd az ígét, állj vele elő, akár alkalmas, akár alkalmatlan... mert jön idő, amikor... az igazságot nem hallgatják meg, de a meséket elfogadják. Te azonban maradj mindenben megdöntve, viseld el a bajokat, teljesítsd az ige hirdetőjének feladatát, töltsd be szolgálódat.”

(Szent Pál apostol 2. levele Timóteushoz)

Pécsi Györgyi az 1956-os forradalom 60. évfordulója alkalmából figyelemreméltó kötetet szerkesztett Nagy Gáspár emlékére. A válogatás nemcsak a költő – ’56-ot és az azt követő „amnésiás éveket” megidéző – lírai és prózai alkotásait, valamint „rendszeráló versei”-t foglalja magában, hanem olyan interjúkat és esszéisztikus szövegeket is, amelyek jól megvilágítják az említett művek hátterét.

A kötetet két emblemikus alkotás vezeti be. Az első egy olyan költemény, amely a költőnek a fegyvert kereső pufajkásokhoz fűződő, hosszabb távon is meghatározónak bizonyuló gyermekkori élményét mutatja be. A másik pedig az általa Bécsben, 2000-ben elmondott októberi emlékbeszéd. Hosszú út vezet az 1956-ban mindössze kilencéves kisfiú eszmélkedésétől az ifjúnak az 1968-as prágai és gdański eseményekre, majd az érett férfinak a ’89-es fordulat(ok)ra való reflexióin át az idősödő embernek a demokráciába vetett hit megtorpanásával való szembesüléséig.

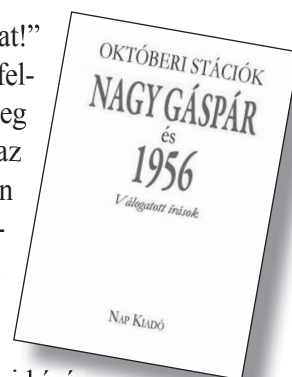
Ki is tehát a költő, aki a megrendíthetetlennek tűnő hatalommal szembeszállva mer önmaga lenni? Az emlékbeszédben szerényen és őszintén szól önmagáról: „Csak költő vagyok, csak a legnagyobb költőapostol, Petőfi Sándor rendjéből való legkisebb Nagy. [...] Nem voltam bátor... Csak éppen nem merem félni.” Azaz nem félt „verspetárdák”-kal vállalni a küzdelmet, „az »emelkedő nemzet« egykori büszke részeseként” őrizni ’56 erejét a nemzet tudatában.

Nagy Gáspár azért sorakozik fel a nyugatra menekült „búvópatak nemzedék” mögé, hogy „Magyarországon is beszéljünk arról, ami a legjobban fáj: a takart sebről, a felejtés ragályáról, és a temetetlen holtakról, a mártírok méltó végtisztességének szükségességéről”. Alig húsz éves még, amikor 1969-ben megfogalmazza költői elhivatottságáról szóló vallomását: „Ki bérelt föl a porlekedésre? / S ki fogta be a szádat? // Ki döntötte el / hogy ki lesz a gyáva? // Kezét ki mosta csendben? / [...] / Az bérelt föl a por-

lekedésre, / aki befogta a számat!” (Ki?) Kérdőjelek sorjázása után felkiáltójeles csattanóban kapjuk meg a választ: paradox módon éppen az egyént és a társadalmat kordában tartó, az ellenvéleményt hangoztatót némaságra ítélő hatalom volt az, amely őt megszólalásra és küzdelemre készítette. Az 1956 emlékét meggyalázó, azt feledtetni kívá-

nó rendszer még 1985-ben is emlékeztetvesztést remélt. Nagy Gáspár így felel erre: „Azt hiszem, írók számára különösen embertelen aszkézis: lemondani történelmünk bizonyítható sebeiről.” A nemzet szabadságésgményei szolgálatába szegődő írókról beszél – azokról, akik a rendszer által kijelölt irányjelző hatalmi sarokpontok fókuszaival – 1848, 1919, 1945 – szemben, új időléptékben – 1848, 1956, 1989 harmasában – határozták meg történelmi fejlődésünk mértékadó vonulatát. A költő kötetei – *Koronatűz*, *Halántékdob*, *Földi pörök*, *Kibiztosított beszéd*, *Műlik a jövőnk*, *Fölös ébrenlétem*, *Ezredváltó sűrű évek*, *1956 fénylő arcai...* – már „beszédese” címükben is magukban hordozzák azt a vívódást és szembeszegülést, amellyel korához viszonyult.

Az *Októberi stációk*ban közölt Nagy Gáspár-írások, továbbá az értelmezést elősegítő tanulmányok, méltatások és interjúrészletek szerzői feltárják azokat a motivációkat, amelyek különösen nagy szerepet játszottak abban, hogy az alkotó „ítéletidőben, pusztországon”, a lehallgatások és elhallgattatások, a megfigyelések és megfigyeltetések korában is vállalta a küzdelmet. (Itt érdemes idézni a költő 1986. november 30-i írószövetségi felszólalásának egyik legélesebb mondatát, amely pontosan érzékelteti a kor atmoszféráját: „A nézetek bármilyen elnyomása is – még a helytelen nézetek elnyomása is – következményeiben az igazság ellen irányul, mert az igazságot csak egyenjogú és szabad nézetek dialógusában lehet elérni.”) Bizott költői törekvéseinek igazában: „tudjuk, hogy lesznek Pilátusok, lesznek Heródesek, csecsemőgyilkosok, lesznek Júdások, de a kised meg születik, az igazság meg születik, semmiképpen nem lehet eltiporni”. Az igazság ugyan győzedelmeskedett: az 1990-es országgyűlés 1956 történelmi jelentőségét törvénybe iktatta, de a költő országjáró útjain azt is megtapasztalhatta: „mindjárt utána látszott, hogy a nemzet nem fog együtt menetelni ezzel a felszabadultsággal”. Joggal jegyzi meg tehát a kötet

szerkesztője: „keserőséggel töltötte el a rendszerváltás drámai ellentmondásossága, a régi hatalom új köntösben való átmentése, a társadalmi, nemzeti megosztottság, és különösen ’56 megítélésének és emlékezetének elsikkasztása, elmaszátolása, az erkölcsi rehabilitáció elhúzódása”.

A kötet segítségével az olvasó azonosulhat mindazzal a gonddal, amivel Nagy Gáspárnak szembe kellett néznie. Elsősorban azt a felelősséget élheti át, amit ő költőként megfogalmazott: „Lefokozott szívűeknek [...] a kapuk alatt [...] kell valami szabadítót mondani / a kapuk alatt / mielőtt tompán becsukódnak” (*Szabadítót mondani*). Sorsában egyértelműen megnyilvánul az elbukó, mégis folytonosan lázadó jelen; verseivel jelzéseket akar küldeni mindarról, amiről beszélni sem volt szabad. S ő mégis tetemre hívja kora Kreónjait, az *Öröknyár: elmúltam 9 éves* című költemény – „egy csokor virág, egy nem létező síron” – magányos kiáltás volt a pártállam rideg ürében. A „Nincs sehol” háromszoros ismétlése – félreérthetetlen utalással a kivégzett miniszterelnökre – számon kéri a jeltelen sírt, az eltemetett testet, a csontokat, a „se ITT”, „se OTT” kiemeléssel utal az ismeretlen gyilkosokra, s mintegy összegző utóiratként inti feladataira kortársait: „egyszer majd el kell temetNI / és nekünk nem szabad feledNI / a gyilkosokat néven nevezNI”.

Ugyancsak a nyolcvanas évek bátor költői tette volt *A fiú naplójából* című költemény. A sor eleji három ponttal négy gondolati egységre tagolt mű első része a hatalmat jelképező „drága júdásfa” szolgáinak öntömjénező gyakorlatára utal. A második „a szegényes alkuvások”, „a teletömött gyomor békességével” érzékelteti a bűnös feledést. A harmadik az „el kéne hinned... de nem hiszed” ellentétpárjával szemlélteti a magukat álságosan „független kutyák”-nak nevezők törekvéseit (akik úgymond „ideológia-mentesen” magyarázzák azt, amit megmagyarázni nem lehet). A negyedik egységben pedig az addigi harmadik személy elsőre vált: „...nem tudom még hogyan viselem tartósan a szégyent / hogy együtt néztük ugyanazt az eget folyót hangyafészket / és

másképp vert a szívem másért pirultam el / másért szorult ökölbe a kezem és másképp láttam / ugyanazt a fát ezüstlő éveinkkel sújtva súlyos emlékek / alatt recsegni-ropogni-hajladozni büszkén – / de ha több szégyen is társul velem akkor is csak így / mondhatom: míg szemem él *látni kell fele-Barátaim!...*”

A „napló” költői megnyilatkozása szándékosan lépett túl a literatúra határain, s politikai következményekkel is járt: a Tiszatáj – a korabeli „magyar szellemi élet egyik legfontosabb folyóirata” – megjelenésének felfüggesztését, szerkesztőinek menesztését, elnémíttatást az alkotó számára. Ám az is politikai következmény volt, hogy „száztizennégy író, művész és más értelmiségi” kiállt a költő mellett, s meghátrálásra szólította fel a hatalmat. Mindez visszaigazolást jelentett számára: „Istenem! – valamit mégis jól tehettem, / ha most hétfelől jő ellenem az Ellen, / valamit úgy, ahogyan kellett, / és bocsásatok is meg: csak ennyi teltet!” (*Anno Domini MCMLXXXIV*)

A kötetben megtalálhatjuk a *Karácsonyi ár(v)ulás* című, négyszer négy soros költeményt is, amelyben mind a tizenhat sor a „gyanútlanul” szóval kezdődik, hogy ráébredje olvasóját, mi minden történik körülötte a társadalomban (minden érték elveszett, minden eladó...). Továbblapozva a versantológiában nyomon követhetjük a társadalom elégtételre váró hangulatképeinek alakulását, egyre csak várva, remélve azt a „fátyolos bocsánat szavacská”-t, de mindhiába. „Nálunk / – két vállrándítás között – / történelmileg úgy alakult / hogy a hóhérok / a vérbírák / a sortűz-vezénylők / a szadista államvédelmiek / a legfőbb ügynökök / és a megzsarolt kis besúgók / sem tudnak (képtelenek) / megbocsátani / áldozataiknak” (*Magyar abszurd*).

A költő mégis járja tovább az októberi stációkat; tapasztalásai nem tántorítják el attól, hogy minden gondolatával, versével „a szent tizenkét nap” emlékének megmaradását szolgálja. S így vitathatatlanul érvényesek rá Szent Pál apostol szavai: „a jó harcot megharcoltam, a pályát megfutottam, a hitet megtartottam”.

Máriás József